

Konzervatív és életpárti

Gy. Szabó András: *A végakarát*

Magyar Napló–FOKUSZ Egyesület, 2018

„Múltak az évek, és felnőtt, családos férfiként egyre erősebb kötődéssel gondolt erre a falura, előfordult, hogy napjában többször is. Jól tudta, miért szalad vissza falun töltött gyerekkora emlékeihez. Az izgalomért, mely a világra való rácsodálkozás kavargó áramában a legmaradandóbb nyomokat hagyta benne, s melyekre oly nagy szüksége volt, amikor később, jóval később fakultan és fáradtan erőt akart meríteni belőlük.” Ezekkel a mondatokkal végződik Gy. Szabó András novellákat és egy kisregényt tartalmazó szép könyvének egyik legszebb, 40 oldalas egysége, mely az „Apám faluja” főcím alá foglalt rövid történetek és emlékleírások laza füzére. Nem titok, kiderül a szövegekből: a Répce folyó mellett, volt Sopron vármegyei, 1950-ben Vas megyéhez csatolt kicsi, valaha is alig ezer lelkes Bőröl van szó, erről az egykor erős, magabizó és összetartó katolikus földművelő közösségről, mely azonban az emlékező számára itt és most nem annyira történeti és szociológiai jellemzőivel érdekes, hanem azzal a mély személyes, szívbéli jelentőségével, melyre a fenti idézet utal. A novella félig-meddig lírai műfaj. Legfőképp az az emlékező és leletmentő fajtája, mely a hagyományos magyar falu átalakulását vagy – félre az eufemizmussal – pusztulását követte nyomon az elmúlt közel másfélszáz évben. Kivált azokra az írókra és művekre gondolhatunk, melyek a kritikátlan idill és a szociális lázítás közti termékeny mezsgyén jöttek létre, mondjuk Mikszáth Kálmántól Szabó Istvánig. Gy. Szabó András meghatározó gyerekkori emlékei e másfélszáz éven belül is éppen azokra az esztendőkre esnek (nagyjából az 1956 utáni jó fél évti-

zedre), amikor a falu sorsát végleg megpecsételő „modernizációs” változások kommunista országokbeli válfaja: a hagyományos parasztság brutális és gyors felszámolása végbement. Mindennek politikai részéből azonban alig valami szüremlik be az emlékezésbe (az író édesapjának Andrassy út 60-beli „kalandja” is még pár évvel korábban történt), hiszen a korabeli kisfiú nem sokat érzékelt belőle, ellenben még éppen megélhette a tradicionális falu teljességét, azt a ma már szinte mitologikusnak ható működő kis társadalmat, mely sok-sok részletével és összességében is közelebb állt történetének akár a középkori szakaszához is, mint a XXI. századihoz.

Az elbeszélések írói eszközökkel rögzített néprajzi leírásoknak is tekinthetők, tárgyszerűek, de költőiek is, mert azzá teszi őket az emlékezés pátosza, sőt mámorra, és áttelekesíti a szerző személyes lírai hitele. Ha idéztük a záró sorokat, az elbeszélésfűzér legelső sorait ennek a már-már szakrális viszonyulásnak a példajaként tehetjük ide. A libák reggeli vonulásáról szól, mely „...maga volt a csoda. A kanyarodó utcát szélteben-hosszában ellepték a gágogó libák, tömött soraik végestelen-végig fehérbe borították az utat. Fellini *Amarcordjára* emlékeztető jelenet: tél a nyárban. Ahogy ott a nyárfa nyár eleji havazása, a nyári hóesés pillézése, itt a libák fényesítették meg a reggelt. Körbefolyták a Szűz Mária-szobrot, hóval borították el az itatókút környékét, a káva már alig látszott ki a havazásból, és ez a fehér ármádia szárnycsattogással és nyaknyújtogatással megállíthatatlanul csurgott le a malomszög érintésével a Répce partjára. A nap

szikrázóan sütött, és a combtőig érő mozgó, eleven hóban hajlott hátú öregasszonyok kísérték a gágogó sereget. Így indult a nap, a nyári szünet minden egyes napja ezzel a hangos ébresztéssel és szürreális képpel apám falujában.”

A ciklus darabjait egyesíti az emlékező áhítata, melyben a veszteség fájdalma mellett ott remeg a letűnt világ esztétikai és talán etikai magasabbrendűségének elismerése és katarzisa. Ott a szeretet is az elődök, különösképpen a nagypapa csodás alakja iránt, aki a történetek központi figurája. Népének, korosztályának tipikus útját járta be az első világháborús katonáskodástól, az orosz fogságtól és a hazatérés nehézségeitől a régi parasztlelet utolsó időszakának teljes megélésén, minden rész tudásának lenyűgöző birtoklásán át az életforma forradalmi felszámolásáig és saját elmúlásáig: temetése is még a régi rítus szerint zajlott a hatvanas években. Vele azonosulva („történjék bármi, én mindig szeretni fogom”) az unoka nemcsak a gyerekkori nyarak kulcsfigurájával és családjá múltjával, hanem mintegy magyar népével is azonosul az áhítatban.

Az egységes tónustól és a „főhősök” (unoka és nagypapa) összekötő személyétől eltekintve a szövegek nagyjából lazán egymáshoz kapcsolódó részletekből épülnek fel. Így kerülhet szemünk elé a falu számos élménydús, a munkának és a társasági életnek teret adó helyszíne és sok más fontos motívum és mozaik, a még működő vízimalomtól a répczi fürdőhelyig, a szecsavágástól a kocsmai beszélgetésekig, a lucernakaszálástól az igavonó tehének sorsáig és jellemtanáig és így tovább. Külön novellányi néprajzi értékű leírás szól a régi típusú kovácsműhelyről és a tömegkommunikációnak a hatvanas évekig vezető „intézményéről”: a falusi kisbíróról.

Gy. Szabó András rádiós szerkesztőként és előadóművészként is ismert – könyvét olvasva nemcsak hangját hallom, hanem a belső szenvedélyt megzabolázó, erélyes és logikus hangsúlyai és gesztusai is fel-

idéződnek bennem. Már a hajdani Egyetemi Színpadon is szívesen fordult a népi írók örökségéhez, s kiválóan adta elő műveiket. Emlékező novellafüzérével most íróként is nyomukba eredt, arról a nyugatdunántúli vidékről hozva tudósítást, mely a népi irodalom érdeklődését teljesen elkerülte. (S ha már ennyit időztem a könyv alig egyhatodát kitevő „Apám faluja” című ciklusnál, talán nem illetlenség idehoznom, hogy számomra anyám faluja ugyan ezen Bő, gyermekkorom pedig a szomszédos Bükön zajlott majdnem ugyanakkor és sokban hasonlóképp...)

A kilenc további novella némelyike is jól sejthetően önéletrajzi elemekből épül fel, de csak egy, a *Capri szigete* című íródott egyes szám első személyben, s ad hírt a szerző családjának másik, somogyi ágáról. Érdekes sztorit mesél el mindegyik írás, egységesen érett, jól tagolt, érzékletes, de visszafogott, különösebb stílári kockázatokot nem vállaló nyelven, többnyire csattanóra kihegyezett, mondhatni klasszikus szerkezetben. Akad közöttük szociográfiái pillanatfelvételt a magyar főváros utcai szegénységéről (*Járdaszélen*) és egy turistaút kapcsán a harmadik világbeli nyomorról (*Nílusi utazás*), a mai magyar kiscsalád hétköznapi pszichológiáját illusztráló, elgondolkodtató három történet – *A példázat, Ligetben, Titok* –, melyek közül az utóbbi különösen súlyos és gyakori gondot (az elvált majd új kapcsolatra lépő szülők gyermekének elkerülhetetlen érzelmi sérülését) teszi érzékletessé. Találunk itt két olyan elbeszélést, epizódot is, melyeket talán művelődéstörténetinek mondanék, mert érdekességük számomra leginkább kor- és kultúrafestő jellegükben áll – s itt nem lehet nem utalni Gy. Szabó elmélyült stúdiumaira a régi magyar századok irodalma, kultúrája tárgy körében. A *főlegény* a török korba vezet, s az ifjú tanítványait maga mellől a török elleni csetepatéban mind egy szálígg elveszítő, majd ennek ellenére a munkát másokkal újakezdő kiképző tiszt alakját rajzolja meg (s valamiért Szilágyi István *Hollóidő-*

jének hangulatát idézi). *Dorottya* címmel pedig Csokonai somogyi melankóliájáról kapunk látéleletet, melyet a külső körülmények, a gyógyíthatatlan betegség és a gyógyultan is sajgó Lilla-kudarc táplál, s enyhület nincs – talán csak a groteszk humor? A történet csattanója mindenesetre a csúf vénleány feltűnése, aki magához hívja estére a költőt. Nem szóltunk még az egyik legfelcsigázóbb darabról (*ETERVIT*), mely eredetileg a *Holmi* folyóiratban jelent meg, s eléggé valószínűtlen történetet ad elő (a gőzfürdőben a maga kedvtelésére néhány tornagyakorlatot elvégző tanárra lecsapnak egy vándorcirkusz vezetői, s ráveszik, hogy a gyakorlatokat másnap már a cirkuszban adja elő), viszont kitűnő dramaturgiai érzéssel tartja ébren az olvasói érdeklődést.

A *végakarát* című kisregény adja a könyv címét, és terjedelmének közel felét teszi ki. Giuseppe Tomasi di Lampedusa nagyszerű regényére, *A párdúcra* utal minden ízében. Miként olvasatomban a szicíliai író posztumusz munkája a hagyományokon nyugvó társadalom szépségének és az értékei pusztulásáról vagy átmenthetőségéről való gondolkodásnak a regénye, s ezzel együtt az élet megélésének és elmúlásának nagy szimfóniája, ugyanúgy Gy. Szabó András bátor ötletre épülő története is e körül szerveződik. A bátor ötlet: kisre-

gényének főszereplőjét *A párdúc* arisztokrata írójáról mintázta, aki – valóban – saját dédapját tette meg a maga regénye főhősévé, s élete utolsó évében fejezte be művét, majd 1957-ben rákban elhunyt. A végakarátban don Antoniónak nevezett herceg a történet elején tudja meg orvosától, hogy még kb. négy hónapja van regénye megírására, s míg versenyt fut az idővel és a betegséggel, megismerjük személyiségét, családi és szociális környezetét, dédapjával, regényének hőisével: don Fabrizióval való külső-belső hasonlóságát. E hasonlóság magában foglalja a valláshoz (benne speciálisan a Szűzanyához), a szerelemhez és a közülethez való, alighanem jellegzetes dél-olasz jellemvonásokat példázó, egyszerre mélyen konzervatív és szenvedélyesen életpárti viszonyulást, melyet Gy. Szabó András igen jó ízléssel megformált szövege a halál drámai közelségében mutat meg számunkra. (Az író bámulatos „terepismerete” pedig, úgy vélem, méltán kelthetné fel műve potenciális olasz fordítóinak figyelmét is.)

Konzervatív és életpárti: ez az a csöppet sem ellentmondásos kettősség, mely összeköti a régi Répce-menti falut a szicíliai arisztokráciával, és a számomra meglepetés-értékű Gy. Szabó-próza jellemzésére is érvényes lehet. Akár esztétikai értelemben is.

Gyurác Ferenc

GYURÁC FERENC (1955) az ELTE magyar–néprajz szakán végzett. Szombathelyen lakik. A *Vasi Szemle* főszerkesztője, a Magyar Nyugat Könyvkiadó vezetője. Utóbbi kötete: *Populizmus* (2017).